
Sjednocené Německo v postbipolárním světě

Eckhard Lübke

Ojedinělou nejdůležitější determinantou (západo)německé zahraniční politiky během studené války bylo rozdělení Německa a z toho plynoucí frontový statut jeho dvou politických částí. Hned po zajištění přežití a blahobytu občanů bylo konečným cílem západoněmecké zahraniční politiky překonání rozdělení, sjednocení země a obnovení její úplné svrchovanosti. Frontový statut určoval způsob sledování tohoto cíle. Železná opona dělící Německo na dvě části byla podobná spouštěcímu ústrojí; kdyby se jedna strana pokusila na ně sáhnout proti vůli druhé strany, riskovala by rozpoutání války mezi Východem a Západem.

Vratká geopolitická situace měla dva následky pro západoněmeckou sjednocovací politiku. Za prvé, tato politika vyžadovala pevné západní zakotvení, aby byla zabezpečena bezpečnost země se zřetelem na komunistickou hrozbu a aby byla zajištěna západní podpora pro politiku sjednocení. Za druhé, sjednocování se mohlo uskutečnit jen mírovými prostředky; to vyžadovalo dočasný krok – uznání statu quo dvou německých států a přijetí potřeby spolupráce s komunistickými režimy.

Západoněmecké vlády měly hlavní sjednocovací plán chytře vypracovaný a soustavně uskutečňovaný. Skutečně „zatímní krok“ Harmelovy koncepce deterentu NATO a politiky uvolnění byl založen na rozdělení Německa a Evropy, a čím déle to trvalo, tím více ztrácela tato politika svůj prozatímní charakter.

Nicméně po celé poválečné období zůstalo sjednocení prvořadým cílem západoněmecké politiky. Nemohlo tomu být jinak vzhledem k rozdělení Německa a k jeho frontového postavení. První skutečnost znamenala, že dokud se Němci budou nadále vidět jako jediný národ, dosažení práva na sebeurčení pro všechny Němce by se rovnalo otevření dveří k národnímu sjednocení. Totéž platilo pro západoněmeckou bezpečnostní politiku. Musela směřovat k odstranění sovětské vojenské hrozby pro samotnou existenci Německa. Nakonec se to rovnalo zvednutí železné opony, protože vojenská hrozba byla svázána s komunistickým charakterem Sovětského svazu a jeho evropských satelitů.

Komunistické režimy zmizely, studená válka je pryč a Německo je sjednocená země. Společně tyto události vyznačují obrat ve světových a zejména evropských dějinách. Nepochybně bylo Německo jednou ze zemí, jichž se nejvíce dotkly tyto základní změny.

Tato stať předkládá přehled dopadů těchto změn na mezinárodní roli Německa. Skládá se ze tří částí. První kapitola pojednává o mezinárodním pozadí, včetně klíčových znaků postbipolárního světa. Druhá kapitola se zabývá domácím pozadím, tj. vnitropolitickými determinantami německé zahraniční politiky. Popis mezinárodního a domácího pozadí tvoří rámec třetí kapitoly, která analyzuje německé národní zájmy.

Mezinárodní situace

Od „poválečného řádu“ k „novému světovému nepořádku“

V roce 1990 byl konec konfliktu Východ–Západ ve velké míře nazírán jako ohlašova-
tel budoucnosti míru a prosperity. Tato euforie ohlašovala veliké naděje, které se však brzy
rozplynuly. V Evropě konec studené války otevřel cestu k vypuknutí prudkých bojů hna-

ných etnickým a nacionálním nepřátelstvím, odhalujících neochotu nebo bezmocnost Západu zastavit je. V postkomunistických zemích přechod od diktatury k demokracii a od centrálního hospodářství k tržnímu hospodářství vedl k ostrému snížení životní úrovně, které podkopává politickou stabilitu. A zatímco konec americko-sovětského soupeření odstranil hlavní zdroj regionálních napětí v rozvojovém světě, obvyklou formou urovnání sporů zůstává nadále uchýlení se ke zbraním.

Z tohoto pohledu by člověk mohl říci, že se kyvadlo vrátilo zpět, a to pojmem „nový světový nepořádek“ nahrazujícím dřívější optimistické popisy světa po studené válce. Pojem „nepořádku“ po studené válce je však zavádějící, protože vnucuje neopodstatněnou nostalgii po zdánlivě uspořádaném charakteru období studené války. Jisté, diktát jaderného Damoklova meče nutil supervelmoci k tomu, aby zabránily další světové válce, a rozštěpení mezi Východem a Západem poskytovalo jak jasné ideologické demarkační linie, tak i „cement“ pro západní alianci. V toto smyslu byl bipolární svět uspořádaný a stabilní.

Avšak jeho dlouhé trvání spolu s dramatickým vzestupem životní úrovně zaslepilo mnohé na Západě pseudostabilitou východního pólu. „Pořádek“ v komunistickém bloku byl udržován hrozbou použití síly (východní Německo 1953, Maďarsko 1956, Československo 1968), protože režimy byly politicky nelegitimní a ve srovnání se Západem ekonomicky neefektivní.

Kromě toho by tragédie a zmatky po studené válce neměly vést k tomu, abychom zapomínali na náklady a rizika bipolární konfrontace. Nejtěžší riziko bylo spojeno s jedním z jejích pilířů, totiž s jaderným odstupem mezi Východem a Západem. Nebezpečí je produktem dvou prvků – „šance, že se něco stane, a rozsahem škody způsobené takovou událostí“. I když nebezpečí jaderné války mohlo být takřka nulové, riziko zůstávalo obrovské vzhledem k potenciální škodě, kdyby k ní došlo. Největší náklad nesli ti, kteří trpěli utlačovatelskými komunistickými režimy, a oběti válek v rozvojovém světě živených rivalitou mezi supervelmocemi. Rovněž násilné vypuknutí etnických a nacionálních konfliktů v Evropě lze částečně přisoudit starému „pořádku“, protože komunistické režimy byly protikladem politické kultury, která podporuje toleranci a solidaritu.

Nejde o snižování relativní stability bipolárního světa. Při všech jejích nákladech a rizicích byl „dlouhý mír“ pozoruhodným úspěchem vzhledem k intenzitě antagonizmu mezi Východem a Západem.² Je však snad poněkud sobecké a dokonce cynické hovořit o období charakterizovaném četnými válkami v rozvojovém světě, z nichž mnohé byly vedeny s přímou nebo nepřímou účastí supervelmocí, jako o „dlouhém míru“.

Naděje na „nový světový řád“ měly sice krátký život, ale je nemístné nyní plakat nad „novým světovým nepořádkem“. Neboť dnešní „nepořádek“ není celkově nový a je vskutku ve významné míře následkem starého „pořádku“.

Brysy bipolárního světa

Mezinárodní vztahy byly ve stavu neustálé změny. Po více než čtyřicet let byly utvářeny konfrontací Východ–Západ. Ve skutečnosti byl převládající vliv tohoto faktoru takový, že bipolarita začala být nazírána jako definující prvek mezinárodního systému. Dosud se neobjevilo nic, co by zaujalo její místo, jak to dokazuje nedostatek konsenzuální pozitivní charakterizace dnešního mezinárodního systému. Místo toho jsou nejčastěji používány pojmy svět po studené válce, postbipolární svět nebo svět po zdi, což označuje skutečnost, že zatímco víme, co minulo, nevíme, co to nahradí.

To se patrně brzy nezmění, jak ukazují následující tři názory, které jsou pokusem o předpověď povahy světa po studené válce.

Prvním z nich je „polární“ model. Má tři varianty v závislosti na posouzení zdrojů moci a jejich relativního významu. Nejpopulárnější je multipolární varianta. Její obhájci tvrdí, že se na rozdíl od bipolárního světa dvou vojenských supervelmocí povznesou další činitelé do stupně převahy. Obvykle, i když ne vždy, je základním předpokladem, že budoucí stratifikace mezinárodního systému bude určována spíše ekonomickými než vojenskými

kapacitami. „Multipolaristé“ tedy očekávají vzestup ekonomicky mocných entit, jako je Japonsko, Evropská unie a/nebo Německo, možná Čína a Rusko a na regionální úrovni Indie a Brazílie, které společně vytvoří multipolární světový řád.³

Díky válce v Perském zálivu v roce 1991, interpretované jako zlé znamení, se „unipolaristé“ obávají, že by po skončení „dlouhého míru“ za studené války mohla následovat spíše zvýšená než snížená hrozba války pro civilizovaný svět, a to vzhledem k rozšíření moderní zbrojní technologie. V neklidných časech, které nás čekají, připadá úloha především Spojeným státům jako jediné zbývající supervelmoci, aby odstrašovaly a bránily nás před nebezpečím.⁴

Naproti tomu „transpolaristé“ tvrdí, že „se vojenská moc stala, jak se zdá, spíše reziduálním než centrálním prvkem v mezinárodní politice“. Odvolávají se na rostoucí vzájemnou závislost států a rostoucí moc nadnárodních činitelů, jako jsou firmy a banky, předpovídají sníženou schopnost a motivaci států vykonávat moc ve formě hry o všechno nebo nic. Říká se, že Německo a Japonsko jsou prototypy takových „civilních mocností“, jejichž politika se zakládá na nutnosti spolupráce a na odmítání polarizujícího myšlení.⁵

Všechny tři varianty „polárního“ modelu trpí vážnými nedostatky, největšími v případě unipolární teze, jejíž obhájci příliš silně vnímají vojenskou hrozbu, které bude Západ patrně čelit ve střednědobé budoucnosti. Hlavním důvodem je klam války v Perském zálivu, tj. mylný předpoklad, že invaze Saddáma Hussajna do Kuvajtu byla předzvěstí podobných konfrontací mezi „státy zbraní“ v rozvojovém světě a „civilizovaným zbytkem“ pod vedením Spojených států. Jediné okolnosti války v Perském zálivu (jako je mimořádný význam ropu pro světové hospodářství, Hussajnova nestoudná agrese a pokus o regionální hegemonii, jakož i strategický závazek USA vůči Izraeli) se velmi pravděpodobně nebudou podobným způsobem nikde jinde opakovat.

Významnější je, že Spojené státy nemají ani vůli, ani schopnost udržovat celosvětový Pax Americana. Prezident Clinton byl zvolen na základě mandátu s „vnitřní orientací“, tj. soustředění politické energie a materiálních zdrojů na domácí problémy USA. Jak se ukázalo, cizí krize a konflikty, zejména v bývalém Sovětském svazu, na území bývalé Jugoslávie a v Somálsku, pohltily většinu jeho pozornosti v počátcích jeho funkčního období; Clintonova vláda však neprojevila žádnou snahu stát se světovým čteníkem. To odráží nejen lidové cítění a dobrovolné politické rozhodnutí – „den americké hegemonie minul“, protože se USA staly závislejšími na jiných, když se jiní stali méně závislími na Washingtonu.⁶

Multipolární teze má tři hlavní slabá místa. Za prvé, někteří z jejích stoupenců mají sklon přeceňovat devalvací vojenské moci jako určujícího faktoru mezinárodního vlivu. Jak ukazují mnohé pokračující války, věčný světový mír stále zůstává vznešeným ideálem.

Za druhé, „multipolaristé“ se neshodují v tom, které státy či skupiny budou tvořit póly budoucího mezinárodního systému. Jako jediné jsou vždy uváděny Spojené státy. Dále jde obvykle o Japonsko, ale někteří se domnívají, že mu brání jeho pokračující bezpečnostní závislost na Spojených státech, ostrovní mentalita a nedostatek důvěry k regionálním sousedům. Za dalšího uchazeče je považována Evropská unie, ale je nejasné, zda dosáhne potřebné politické jednoty, aby se stala samostatným pólem. Jestliže nikoli EU, pak snad sjednocené Německo? I když to má možnost vetovat rozhodnutí v Evropské unii, EU nebude nikdy Německem napsaným velkým písmem, protože by jakýkoli pokus v tomto směru byl návodem pro budování protiněmecké aliance. Rusko zůstává vojenskou silou v Evropě, která má sice potenciál stát se mnohorozměrovou světovou mocností, ale je sotva na začátku. V posledních letech vykazuje bezpříkladný dynamismus Čína, jež začala z velmi nízkého základu a musí teprve vstoupit do stabilního modelu vývoje.

Za třetí, zaměřením na formální strukturu mezinárodního systému má multipolární model sklon k podhodnocování nesourodé povahy vztahů mezi různými póly. Například z hlediska Spojených států jsou jejich vztahy s Čínou kvalitativně odlišné od vztahů s evropskými spojenci. A vztahy USA–Japonsko se rozšířily a prohloubily více než (západo)evropsko-japonské vztahy.

„Transpolaristé“ správně zdůrazňují denacionalizaci ekonomické moci, jakož i její rostoucí význam pro určování mezinárodního postavení. I nadnárodní firmy však působí v globálním prostředí dosud ovládaném národními státy, jejichž fiskální, měnová, obchodní a sociální politika rozhodným způsobem ovlivňuje utváření společné strategie. Svět i nadále patrně zůstane místem poznamenaným válkami a konflikty blízcími se válkám. Vojenská oblast bude proto stěžejí degradována na zanedbatelnou záležitost, jak to navrhuje čistě „civilní moc“.

V ostrém kontrastu s transpolarní školou myšlení druhá skupina názorů na povahu postbipolárního světa předpovídá vyšší pravděpodobnost velkých krizí a války. Její neorealističtí stoupenci často také vidí mezinárodní systém nebo jeho úseky jako složené z mnoha pólů. Od ostatních „multipolaristů“ se liší svou analýzou sil utvářejících mezinárodní systém a svými politickými doporučeními.

Neorealisté tvrdí, že „struktura ovlivňuje výsledek“, tj. že při určování vztahů mezi státy je důležitější struktura mezinárodního systému než povaha jednotlivých států. Tvrdí, že ve světě svrchovaných států je tato struktura charakterizována anarchií v tom smyslu, že státy jsou nuceny starat se o svou vlastní bezpečnost, protože není žádný orgán, který by to vykonal za ně. Tato anarchie plodí nejistotu a rivalitu; nejistotu, protože státy si nemohou být nikdy jisté mírovými úmysly ostatních, zatímco riziko nesprávné kalkulace by mohlo mít zhoubné důsledky; rivalitu, protože ve svých pokusech o minimalizaci rizika usilují státy o maximalizaci své moci v poměru k jiným státům.

I když jsou – podle neorealistické analýzy – státy motivovány obranně, anarchistická a svépomocná povaha mezinárodního systému je staví do situace soutěže, která působí proti nastolení a zachování trvalého mezinárodního míru. Bipolarita ve spojení s jaderným odstrašením ve velké míře odsunula tento problém, protože se stabilní rovnováhy moci dosáhne snáze, když jsou jen dva protivníci místo množství reálných či potenciálních rivalů, a protože jejich ničivé schopnosti mohou učinit z jaderných zbraní mocný odstrašovací prostředek. Kromě toho bipolarita a její průvodní jev – společná sovětská hrozba a americká hegemonie – zakrývaly vznik vnitrozápadní soutěže o bezpečnost. V důsledku toho neorealisté očekávají, že multipolární systém, jenž nahradil americko-sovětskou bipolaritu, bude více vystaven nestabilitě a násilí a že by tato tendence mohla dokonce ohrozit mír mezi národy dřívějšího západního tábora.⁷

Neorealisté správně poukazují na anarchii jako na strukturální překážku budování důvěry mezi státy. Podle jejich názoru struktura nepochybně ovlivňuje výsledek, avšak podceňují vliv povahy států a povahy vztahů mezi nimi. Je ale velký rozdíl v tom, jsou-li státy demokratickémi či diktaturami. Pokud jde o jejich vzájemnou závislost, stupeň, v němž je asymetrická nebo symetrická, a pokud jde o bilaterální rozdělení prospěchů a břemen, je to také rozhodující. Proto bylo po druhé světové válce vytvořeno západní „mírové společenství“, v němž hrozba války pro všechny záměry a účely zmizela. Jeho členové dosud mají konfliktní zájmy, ale hrozba použití síly je vnímána jako nelegitimní a kontraproduktivní prostředek k urovnávání sporů. V důsledku toho jediným ospravedlněním pro jejich ozbrojenou sílu je ochrana sebe (nebo jiných) před vnější hrozbou.⁸

Ani neorealisté normálně nezpochybnují existenci takového „pásma míru“ (vytvořeného z vysoce rozvinutých demokracií Evropy, Severní Ameriky a Japonska). Z důvodů uvedených výše jsou však hluboce skeptičtí, zda může přežít, a doporučují politiku, která mffí k vytvoření stabilní rovnováhy sil, zpevněné vojenskými kapacitami a vytvořené mezi státy nebo skupinami států tvořícími multipolární mezinárodní systém.

Udržení západního mírového společenství bude obtížnější v nepřítomnosti sjednocujícího sovětského protivníka a klesající americké nadvlády; avšak ani historie, ani neorealistické zdůvodňování nenaznačují jeho nevyhnutelný zánik. Kombinace moderních a prosperujících demokracií navzájem spjatých společnými hodnotami a obecně prospěšnou vzájemnou závislostí je relativně nedávným historickým jevem.

To ovšem není recept na trvalý mír. Jak ukázala studená válka, je v antagonistickém vztahu uvolnění jak nutné, tak omezené a mírové společenství není imunní proti Murphyho

zákonům. Avšak tvrzení, že postbipolární svět bude nevyhnutelně bouřlivější a válce bližší, je přinejmenším neodůvodněné. Státy jsou, jak neorealisté správně zdůrazňují, ovlivňovány anarchickou strukturou mezinárodního systému, ale tato podmínka nevylučuje nastolení trvalého míru založeného na symetrické vzájemné závislosti a vzájemné důvěře místo vzájemně zajištěného zastrašování.

Podobnou kritiku je možné vznést i proti třetí perspektivě světa po studené válce. Podle Samuela Huntingtona „chybné linie mezi civilizacemi nahrazují politické a ideologické hranice studené války jako body vznícení krizí a krveprolití“. Zejména vidí, že Západ je postaven proti zbytku, z něhož je za nejnebezpečnější krátkodobou výzvu západním zájmům, hodnotám a moci označováno „konfuciánsko-islámské spojení“.⁹

I když přijmeme Huntingtonovu analýzu, jeho politické recepty by obecně měly kontraproduktivní účinky. Přestože vyzývá Západ k tomu, aby „rozvinul hlubší porozumění základních náboženských a filozofických předpokladů, které jsou základem jiných civilizací“, dává přednost přístupu k Západu jako k pevnosti, založené na vojenské a ekonomické síle, která by spíše prohloubila než překlenula chybné civilizační linie.¹⁰

Významnější je však skutečnost, že jeho hypotézy trpí vážnými nedostatky. Vedle civilizačních rozdílů, zakořeněných v kulturních charakteristikách, jako je jazyk, náboženství a světový názor, existují světější politické a ekonomické zdroje konfliktů, které jsou prokazatelně virulentnější a vedou napříč civilizacemi nebo vytvářejí boje uvnitř civilizací. Jejich zanedbání zavádí Huntingtona k přeceňování koherentnosti civilizačních seskupení (např. islámského světa) a k nesprávné interpretaci nedávných událostí – např. hodnocení války v Perském zálivu jako bitvy civilizací. Zvláště rušivá je jeho konstrukce „konfuciánsko-islámského spojení“ založená na chatrném důkazu obchodu se zbraněmi a s příslušnými technologiemi mezi Čínou a severní Koreou na straně jedné a některými islámskými státy na straně druhé. I kdyby všechny sdílely, jak předpokládá Huntington, protizápadní sklony, lze těžko vidět, že to samo by je mohlo vést k vytvoření koalice mřící k vojenské výzvě Západu.

Ani „polární“ model, ani neorealistický přístup a ještě méně teze „srážky civilizací“ si nemohou dělat nárok na přesvědčivé identifikování budoucí osy globální politiky. Vskutku to může být tak, že se nevynoří jediný princip nebo strukturální podmínka, která podobně jako bipolarita ovládne mezinárodní systém. Jak bylo uvedeno výše z hlediska jednotlivého činitele, staví před nás tato situace dvojí výzvu. Přestože plánování a uskutečňování politiky mohou být více zatíženy omyly v nepřítomnosti obvyklé soustavy souřadnic, alespoň někteří činitelé mohou nalézt větší příležitosti k ovlivňování chodu dějin.

Přesto se postbipolární mezinárodní systém nepodobá černé skřínce. Dále uvedu některé z jeho pravděpodobných význačnějších rysů:

1) Oživení bipolární konfrontace pod americkým a ruským spoluvedením je vyloučené. V optimistickém scénáři postkomunistické Rusko bude nadále všeobecně spolupracujícím globálním činitelem. Ale i kdyby jeho vztahy se Západem opět „zkysly“ nebo v nejkratším případě sklouzly k nepřátelství, zdá se velmi nepravděpodobné, že by Rusko znovu zformovalo východní část bipolárního světa, a to díky ztrátě svých východoevropských předpolí dobytých po druhé světové válce, což ještě oslabuje ekonomické a technologické slabiny a vyvolává jeho nepřitažlivost jako alternativního modelu k západnímu ekonomickému a politickému systému.

Na Západě zmizela hegemonie jediného státu. I v éře studené války vzestup západní Evropy a Japonska jako ekonomických rivalů stále více podkopával americkou hegemonii. Nelze očekávat, že Rusko bude znovu představovat hrozbu takové velikosti, která by obnovila americké poručnictví nad západními spojenci, a že by se jí národy Japonska a západní Evropy, které ochutnaly svou novou svobodu manévrování, sotva vzdaly.

2) V postbipolárním světě se význam ozbrojených sil jako všeobecně užívaného pojmu moci a měřítka mezinárodního postavení bude zmenšovat. Tento trend, pozorovatelný již během studené války, zesílil jako následek jejího zmizení. Zdaleka to není univerzální jev,

jak to dokazuje mnoho pokračujících válek nebo konfliktů blízkých válece; leč status velmocí a jejich bilaterálních vztahů bude mnohem méně záviset na jejich hospodářské moci.

3) Konec soupeření supervelmocí byl provázen dvěma protikladnými tendencemi: na jedné straně americko-sovětská spolupráce umožnila zmírnění a urovnání regionálních konfliktů; na druhé straně vypukly války v Evropě a jinde, což by Moskva a Washington během studené války netolerovaly buď proto, že by to ohrožovalo vnitroblokovou sovětskou nadvládu, nebo by to přinášelo nepřijatelné riziko ozbrojené srážky supervelmocí. Není ale jasné, zda vůbec převáží jedna z těchto tendencí a jestliže ano, která z nich. Lze však očekávat, že nezmizí uchýlení se k síle jako k prostředku podpory vlastních zájmů a ambicí a že rozšiřování moderních zbraní a technologií může způsobit zastarání pojmu „regionální“ konflikty. Pravděpodobně se ale neobjeví jiné ozbrojené soutěžení takové intenzity a globálního dosahu, jako byl antagonismus Východ-Západ. Vojenská bezpečnost západních států se tedy značně zlepšila.

4) Bez ohledu na zmenšený význam své vojenské moci budou Spojené státy nadále jediným nejvlivnějším činitelem na mezinárodní aréně. Ony samy mají potřebnou moc, politickou vůli uplatnit ji a přitažlivost úlohy politického, ekonomického a kulturního modelu. Avšak budoucí role Ameriky ve světových záležitostech bude podobná jako úloha Německa v dnešní Evropské unii, tj. dost silně k tomu, aby zaujaly pozici veta, nikoli dost silně k tomu, aby velely.

5) Tato reorientace moci by mohla zintenzivnit konflikty uvnitř Západu, protože si Washington musí zvyknout na větší sebezprosazování ze strany bývalých evropských a japonských juniorpartnerů, zatímco ti se musejí učit opatrnému využívání svého nově získaného manévrovacího prostoru.

Toto nebezpečí je dále posilováno druhým rozměrem rozptylování moci v postbipolárním světě. Zatímco velmocenský status bude rozdělen rovnoměrněji mezi národní státy, jejich absolutní moc se zmenšila v důsledku rostoucího významu nadnárodních činitelů. Ty jsou ovládány ekonomickými a finančními zdroji, které nejsou vlády schopny či ochotny kontrolovat, i když se dělníků a spotřebitelů, které zastupují, kriticky dotýká způsob, jímž jsou uskutečňovány. Liberalizace obchodu, deregulace finančních trhů a revoluce komunikací velmi usnadnily schopnost přemisťovat tyto zdroje.

6) Souběžně a částečně jako výsledek tohoto šíření síly vzrůstá nutnost mezinárodní spolupráce, a to paralelně se zvýšenou vzájemnou závislostí. Má-li se zabránit zničující ekonomické soutěži, musejí se státy shodnout na minimálním souboru pravidel, kterými se řídí mezinárodní obchod a finanční transakce. Šíření zbraní, zhoršování životního prostředí, migrace a organizovaný zločin jsou nadnárodními problémy a riziky, které nemůže řešit nikdo sám. A ve věku televize a okamžité komunikace nemůže být stále ignorován vážný stav chudých a nevinných obětí násilí.

7) Větší objektivní a subjektivní vzájemná závislost společně s koncem studenovélečného ochromení Spojených národů vytvořily situaci, kdy posvátnost základních principů mezinárodního práva, jako je územní nedotknutelnost států a nezasahování do jejich vnitřních záležitostí, byla pochybněna. To přináší takové vážné problémy, jako je rozvíjení mezinárodně dohodnutých kritérií oprávněné intervence a jejich konzistentního uplatňování. Avšak ve vzájemně závislém světě musejí státy přijmout tlaky na svou svrchovanost jako cenu za své společné přežití a blahobyt.

8) Spor může být doveden o krok dál. Soustředěním na vojenskou dimenzi bezpečnostní politiky, která zůstává nadále doménou státní politiky, směřovala studená válka k odvrácení pozornosti od eroze státní svrchovanosti plynoucí z nadnárodních výzev a z naléhavosti mocných nadnárodních činitelů. V budoucnosti bude znovuzískání

a zachování státní svrchovanosti vyžadovat ještě těsnější spolupráci mezi státy. Spojování svrchovanosti může tedy vyžadovat od států, aby přijaly tlaky na svou svobodu akce, což může být jediným prostředkem k znovuzískání svrchovanosti, kterou jednotlivě ztratily.

Nové rysy mezinárodního postavení Německa

Německo je zemí, které konec studené války přinesl největší prospěch. Je zcela zřejmé, že zvednutí železné opony ukončilo čtyři desetiletí trvající rozdělení symbolizované a brutálně zesilované téměř třicet let berlínskou zdí a „pásmem smrti“ probíhajícím podél vnitroněmecké hranice.

I když Německo již není frontovým státem, z historických a geografických důvodů zůstává zvlášť zranitelnou zemí. Jako bohatý stát ležící uprostřed Evropy by bylo nevyhnutelně zasaženo pádem reformních sil v sousedních postkomunistických zemích, který by mohl přinést masovou migraci, ekologickou degradaci a politický zmatek. A jako země odpovědná za expanzi sovětského komunismu na západ má Německo zvláštní závazek podporovat postkomunistický reformní proces.

Přes tuto novou zranitelnost a odpovědnost konec antagonizmu Východ–Západ rozšířil německý manévrovací prostor na mezinárodní aréně. Jeho svrchovanost již není omezena zbytky okupačního práva čtyř vítězných spojeneckých mocností z druhé světové války; jeho závislost na vojenské ochraně poskytované ostatními byla drasticky snížena. Postavení Německa jako velké ekonomické a politické mocnosti je posíleno devalvací vojenské moci v postbipolárním světě.

Tyto faktory vysvětlují, proč mezinárodní vliv Německa vzrostl objektivně,¹¹ což je skutečnost, která se obrátí v subjektivní dimenzi mezinárodní politiky, tj. v tom, jak ostatní vnímají svého německého souseda a partnera. Když padla berlínská zeď a německé sjednocení se stalo reálnou možností, zahraniční komentátoři viděli „novou supervelmoc“ na vzestupu¹² nebo „kolos“, jenž se vytváří v Evropě.¹³ Takové přehánění brzy ustoupilo méně nervózním a realističtějším tvrzením, zejména když se stalo jasným, že sjednocené Německo bude pokračovat ve svém integračním kurzu pro EU, zůstává členem NATO a je omezováno rekonstrukcí své východní části. I když zvenku vypadá větší a mocnější, je to politicko-psychologická skutečnost, která je dělá větším a mocnějším.

Mezinárodní očekávání

Bezpečnost a vliv Německa, což jsou dva hlavní nové rysy jeho mezinárodního postavení, vzrostly. To vedlo k definicím postavení sjednoceného Německa jako „velmoci s transregionálním vlivem“,¹⁴ „obnovené velmoci“,¹⁵ „zrající více než střední mocnosti“¹⁶ nebo „převládající evropské mocnosti“.¹⁷

Spolu s takovými charakteristikami se objevila i zvýšená očekávání, že ničím nespoutaný německý Gulliver zaujme hlavní roli při vypořádání se s úkoly po studené válce v Evropě i mimo ni. Některá z těchto zahraničních očekávání jsou nadměrná a nelogická:

– Vzhledem k jeho klíčové roli v Evropě mají ostatní výrazný zájem na stabilním a vzkvétajícím Německu, chovajíce obavy, že by se mohlo stát příliš silným a sebevědomým.¹⁸

– Od bohatých Němců, zatížených svou historickou vinou, se očekává, že ponесou břímě podpory potřebných východoevropských sousedů. Vskutku, tradiční svazky pocházející z doby před druhou světovou válkou, těsné obchodní vztahy bývalého komunistického východního Německa s touto oblastí, zeměpis i ekonomický potenciál – to vše dělá z Německa „přirozeného“ partnera postkomunistických reformních zemí a jejich „vnitrozápadního“ advokáta.¹⁹ Tak do poloviny roku 1992 z veškeré oficiální pomoci (zemí G 24 s vyloučením multilaterálních organizací, jako je Světová banka a MMF) poskytl Německo bývalému Sovětskému svazu a postkomunistickým zemím 55 %, respektive 22 %.²⁰ Ke konci roku 1992 činil německý podíl na přímých investicích ve východní Evropě 28 % ve srovnání s 22 % USA, 9 % Francie a 4 % Velké Británie a Itálie.²¹

A s podílem 25 % na jejich celkovém zahraničním obchodě bylo Německo v roce 1991 jejich zdaleka nejvýznamnějším obchodním partnerem.²²

V některých východoevropských kruzích může však německá pomoc vyvolávat rozporné pocity. Na jedné straně se o pomoc žádá vzhledem k zoufalé potřebě západních peněz a technologie; na druhé straně se taková pomoc dotýká citlivých historických „nervů“ plynoucích z úporných válečných vzpomínek a vyvolává obavy z německé nadvlády.²³ A zatímco někteří na Západě mohou mít obavy, že dlouhodobě může velká německá angažovanost na Východě uvolnit západní zakotvení a vytvořit východoevropskou „zónu německé marky“, vyzývají Německo, aby hrálo vedoucí roli při stabilizaci oblasti, přičemž sami projevují nedostatečný zájem o tento úkol.²⁴

– Francouzská diskuze předcházející referendu o Maastrichtské smlouvě v září 1992 osvětlila rozpornost, která není omezená na Francii, ale částečně vysvětluje také dánské odmítnutí této smlouvy v červnu 1992. Zatímco někteří navrhovatelé Maastrichtu argumentovali tím, že prohloubením integrace bude zatlačena německá moc a udrží se Německo pevně zakotvené na Západě, někteří odpůrci této smlouvy tvrdili opak, tj. že Maastricht vytvoří spíše německou Evropu než evropské Německo.²⁵

Tyto názory a očekávání nabízejí dva závěry. Za prvé, na pozadí historie a vzhledem k tomu, že německá moc a manévrovací prostor jsou viděny jako výrazně zvýšený výsledek konce studené války a německého sjednocení, jsou vnitroněmecký vývoj a německá zahraniční politika sledovány zblízka a někdy s podezřením. Za druhé, zahraniční očekávání může být rozporné a nadměrné. V důsledku toho bude obtížné a občas i nemožné, aby je Německo uspokojilo a splnilo. I když to není jen německý problém, klade to zvláštní úkol před sjednocené Německo, které může zvenčí vypadat větší a mocnější, než je vnímají Němci.

¹ Frei, D.: Risks of Unintentional Nuclear War. United Nations Institute for Disarmament Research, Geneva 1992, s. 222.

² K termínu „dlouhý mír“ a analýze prvků jeho stability viz Gaddis, J. L.: The Long Peace. International Security, Vol. 10, No. 4 (jaro 1986), s. 99–142.

³ „Multipolaristy“ jsou např. Butros-Ghali, B.: Vereinte Nationen: Werkzeug für den Frieden. Der Spiegel, 16. srpna 1993, s. 122; Delors, J.: European Unification and European Security. Institute for Strategic Studies, European Security after the Cold War, Adelphi Papers 284, Brassey's, London 1994, s. 3; Kissinger, H.: Clinton and the World. Newsweek, 1. února 1993, s. 12.

⁴ Viz Krauthammer, Ch.: The Unipolar Moment. Foreign Affairs, Vol. 70, No. 1, America and the World 1990/1991, s. 24.

⁵ Viz Maull, H. W.: Germany and Japan: The New Civilian Powers. Foreign Affairs, Vol. 69, No. 5 (zima 1990/1991), s. 91–106 (viz citát na s. 103).

⁶ Viz The Economist, 22. června 1991, s. 16. Stejný argument používá Brzezinski, Z.: The Consequences of the End of the Cold War for International Stability. International Institute for Strategic Studies, New Dimensions in International Security, Adelphi Papers 265, Brassey's, London 1992, s. 16; Nye, J. S., Jr.: What New World Order? Foreign Affairs, Vol. 71, No. 2 (jaro 1992), s. 88; Schweigler, G.: The United States and the New World Order. Stiftung Wissenschaft und Politik, Ebenhausen, červen 1991, s. 56. Zvýšená závislost USA je např. ukázána na skutečnosti, že v roce 1991 v poměru k hrubému domácímu produktu byl americký export 12,5 %, tj. dvojnásobně vyšší než před dvaceti lety (The Economist, 28. září 1991, s. 15). Kromě toho vláda USA pocituje stále větší tlaky ze strany nestátních činitelů. Uznává, že všechny nadnárodní problémy, jako je zmenšování ozonové vrstvy a potenciální změny ve světovém klimatu, mohou být vyřešeny pouze multilaterální spoluprací. Japonsko a členské státy Evropské unie již nejsou mladšími partnery USA. Jsou schopny uplatnit svůj plný ekonomický potenciál, protože v současném světě jsou méně závislé na vojenské ochraně USA.

⁷ Ke dvěma takovým názorům viz Mearsheimer, J. J.: Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War. International Security, Vol. 15, No. 1 (léto 1990), s. 5–56; Layne, Ch.: The Unipolar Illusion: Why Great Powers Will Rise. International Security, Vol. 17, No. 4 (jaro 1993), s. 5–51.

⁸ Ke stručnému vysvětlení pojmu mírové společenství viz Lübke, E.: Konzeptionelle Überlegungen zur militärischen und politischen Stabilität in Europa. In: Forndran, E., Pohlman, H. (eds.): Europäische Sicherheit nach dem Ende des Warschauer Paktes. Nomos, Baden-Baden 1993, s. 130–138.

⁹ Viz Huntington, S. P.: The Clash of Civilizations? Foreign Affairs, Vol. 72, No. 3 (léto 1993), s. 22–49 (citát je na s. 29).

¹⁰ Viz tamtéž, s. 48–49 (citát je na s. 49).

¹¹ Opačný názor viz Maull, H. W.: Großmacht Deutschland? Anmerkungen und Thesen. In: Kaiser, K., Maull, H.

W. (eds.): Die Zukunft der deutschen Außenpolitik. Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik, Europa Union, Bonn 1992, s. 59–60.

¹² Viz The New Superpower, Newsweek, 26. února 1990, s. 8–13.

¹³ Viz Greenhouse, S.: A Colossus Is Formed In Europe. The New York Times, přetištěno in: International Herald Tribune, 2. července 1990, s. 1 a 5.

¹⁴ Viz Kaiser, K.: Verantwortung übernehmen, die Welt mitgestalten. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 1. října 1993, s. 12.

¹⁵ Viz Schwarz, H.-P.: Außenpolitik ohne Konzept. Rheinischer Merkur, 1. října 1993, s. 3.

¹⁶ Viz Müller, H.: German Foreign Policy after Unification. In: Stares, P. B. (ed.): The New Germany and the New Europe. Brookings, Washington, D.C. 1992, s. 162.

¹⁷ Viz Schweigler, G.: Conclusion: Problems and Prospects for Partners in Leadership. In: Müller, S., Schweigler, G. (eds.): From Occupation to Cooperation: The United States and United Germany in a Changing World Order. Norton, New York 1992, s. 249.

¹⁸ Při analýze postojů elity americké bezpečnosti vůči sjednocenému Německu objevil Asmus „rozkol mezi těmi, kteří se bojí, že Německo bude příliš silné, a těmi, kteří se bojí, že bude příliš slabé“. (Asmus, R. D.: Germany in the Eyes of the American Security Elite. The Rand Corporation, Santa Monica 1993, s. 19.) Lze dodat, že v různých dobách může táž osoba zastávat jeden nebo druhý z těchto protikladných názorů.

¹⁹ Jak uvedl jeden maďarský ekonom: „Pro tuto oblast není k dispozici žádný alternativní ekonomický partner.“ (Inotai, A.: Economic Implications of German Unification for Central and Eastern Europe. In: Stares, P. B. (ed.): cit. dílo, s. 294.)

²⁰ Viz Die Zeit, 26. března 1993, s. 36; Busch, B., Fröhlich, H.-P.: Westliche Unterstützung der Reformprozesse. IW-Trends, Vol. 20, No. 1 (1993), s. 53–54. Je to ovšem částečně vysvětleno speciálními německými zájmy, jako je financování rychlého stažení sovětských vojsk z východního Německa, a je to třeba vidět jako znamení německé vděčnosti za dovolení a podporu německého sjednocení.

²¹ Viz Neue Zürcher Zeitung, 3.–4. října 1993, s. 1.

²² Viz Redburn, T.: Germany Fuels East's Industrial Rebirth. International Herald Tribune, 5. března 1993, s. 1.

²³ O ambivalentnosti východní Evropy vůči Německu viz Hubel, H.: Das vereinte Deutschland aus internationaler Sicht. Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik, Europa Union, Bonn 1993, s. 71–78 a 94.

²⁴ „Avšak chování ostatních západoevropských zemí vůči východní Evropě bylo nekonzistentní. Vyslovený strach, že Německo může ovládnout střední a východní Evropu, nebyl provázen zvýšeným západoevropským zájmem o střední a východní Evropu.“ (Inotai, A.: cit. dílo, s. 295).

²⁵ Viz Hubel, H.: cit. dílo, s. 57–64.

Poznámka: Uveřejněný příspěvek je pouze první kapitolou z rozsáhlé stati Eckharda Lübckemeiera; zbylé dvě kapitoly budou otištěny v následujícím čísle časopisu Mezinárodní vztahy. Tento dokument je přeložen z Internationale Politik und Gesellschaft, 2/1994.